

EVROPSKA
KOMISIJA

Bruselj, 3.10.2024
COM(2024) 436 final

POROČILO KOMISIJE EVROPSKEMU PARLAMENTU IN SVETU

Končna ocena programa Eurostars-2

{SWD(2024) 470 final}

POROČILO KOMISIJE EVROPSKEMU PARLAMENTU IN SVETU

Končna ocena programa Eurostars-2

1. UVOD

Program Eurostars-2 je bil javno-javno partnerstvo, ki se je financiralo v okvirnem programu za raziskave in inovacije Obzorje 2020 v obdobju 2014–2020. Namenjen je bil podpori malih in srednjih podjetij (MSP), ki z mednarodnim sodelovanjem izvajajo raziskovalne in razvojne dejavnosti. To je bila druga ponovitev programa, ki se je začel leta 2008.

Razlog za vzpostavitev tega programa je bilo dejstvo, da MSP potrebujejo dostop do trga, finančnih sredstev, spretnosti in znanja, če želijo biti uspešna in konkurenčna na svetovni ravni. Pogosto nimajo notranjih zmogljivosti in zmožnosti za doseganje inovativnih prebojev, ki so potrebni za njihovo širitev in vključevanje v globalne vrednostne verige. Sodelovanje med podjetji in z javnimi raziskovalnimi organizacijami je ključnega pomena za hitrejšo širjenje in izkoriščanje znanja. Čeprav obstajajo številni nacionalni programi in instrumenti za lažje sodelovanje MSP v projektih na področju raziskav in inovacij, večina teh programov in instrumentov ne podpira izrecno mednarodnega sodelovanja na področju raziskav in inovacij niti se ne osredotoča nanj.

V okviru programa Eurostars-2 so se 33 sodelujočih držav, štiri dodatne partnerske države nečlanice EU in EU osredotočale na razvoj sinergij med svojimi programi za raziskave in inovacije ter boljše sodelovanje med nacionalnimi in regionalnimi programi za raziskave in inovacije, kar je prineslo koristi MSP, ki se ukvarjajo z raziskavami in razvojem.

Program Eurostars-2 je imel tri cilje:

- spodbujati raziskovalne dejavnosti, ki izpolnjujejo naslednja pogoja:
 - dejavnosti se izvajajo z nadnacionalnim sodelovanjem med MSP, ki se ukvarjajo z raziskavami in razvojem, ali s sodelovanjem MSP z drugimi akterji inovacijske verige (npr. univerzami, raziskovalnimi organizacijami);
 - rezultati dejavnosti se predvidoma uvedejo na trg v dveh letih po zaključku dejavnosti;
- povečati dostopnost, učinkovitost in uspešnost javnega financiranja za MSP v Evropi s poenotenjem, harmoniziranjem in časovnim ujemanjem nacionalnih mehanizmov financiranja sodelujočih držav;
- spodbujati in povečati sodelovanje MSP, ki še nimajo izkušenj z nadnacionalnimi raziskavami.

EU je v programu Eurostars-2 sodelovala na podlagi Sklepa št. 553/2014/EU Evropskega parlamenta in Sveta z dne 15. maja 2014 o sodelovanju Unije v programu za raziskave in razvoj, ki ga skupaj izvaja več držav članic ter je namenjen podpori malih in srednje velikih podjetij, ki se ukvarjajo z raziskavami in razvojem¹ (v nadaljnjem besedilu: sklep). V skladu s

¹ Sklep št. 553/2014/EU Evropskega parlamenta in Sveta z dne 15. maja 2014 o sodelovanju Unije v programu za raziskave in razvoj, ki ga skupaj izvaja več držav članic ter je namenjen podpori malih in srednje velikih podjetij, ki se ukvarjajo z raziskavami in razvojem Besedilo velja za EGP (europa.eu).

členom 15 sklepa je morala Evropska komisija do 31. decembra 2022 opraviti končno oceno programa Eurostars-2.

To poročilo vsebuje končno oceno programa Eurostars-2, ki zajema obdobje od začetka programa Eurostars-2 leta 2014 do marca 2022². Poročilo temelji na vmesni oceni programa Eurostars-2, opravljeni leta 2017³, pozivu k predložitvi dokazov, objavljenem septembra 2022, in razpoložljivih podatkih o spremljanju. Uspešnost programa Eurostars-2 je bila tudi del zunanje naknadneocene programa Obzorje 2020⁴.

2. OZADJE IN PREGLED PROGRAMA EUROSTARS-2

Program Eurostars-2 je temeljil na izkušnjah predhodnega programa Eurostars-1, ki se je izvajal med letoma 2008 in 2013. Program je bil takrat financiran v skladu s členom 169 Pogodbe ES z dogovorjenim prispevkom EU k skupnemu programu držav članic in EU.

Cilj programa Eurostars-1 je bil podpreti nadnacionalne tržno usmerjene raziskovalne in inovacijske projekte, ki so jih začela in izvajala MSP, ki se ukvarjajo z raziskavami in razvojem, da bi izboljšali njihov konkurenčni položaj. MSP, ki se ukvarjajo z raziskavami in razvojem, so bila in so priznana kot pomembni deležniki za evropsko, na znanju temelječe gospodarstvo, ki se sooča s svetovno konkurenco. Ugotovitve končne ocene programa Eurostars-1⁵ so pokazale, da je finančna podpora upravičencem programa Eurostars-1 uspešno pomagala razviti nove ali izboljšane proizvode in storitve, s katerimi so lahko izboljšali svoj konkurenčni položaj, in da so bile v okviru 88 % analiziranih projektov Eurostars-1 razvite načrtovane inovacije.

Podobno kot program Eurostars-1 tudi program Eurostars-2 ni imel posebnega znanstvenega ali tehnološkega poudarka, temveč je podpiral čezmejno sodelovanje na področju raziskav in inovacij med MSP, velikimi podjetji, raziskovalnimi organizacijami in univerzami z močnim poudarkom na internacionalizaciji.

V skladu s prakso iz obdobja programa Eurostars-1 je bil za izvedbeno strukturo programa Eurostars-2 imenovan sekretariat Eureka. Sekretariat Eureka je bil ustanovljen kot operativni urad Eureka, medvladne pobude, ustanovljene leta 1985 in namenjene spodbujanju sodelovanja na področju industrijskih raziskav⁶.

Prispevek EU za financiranje programa Eurostars-2 iz proračuna programa Obzorje 2020 je znašal 287 milijonov EUR. Za vsak projekt Eurostars-2 je bila v skladu s sklepom baza financiranja fiksni delež med nacionalnim prispevkom in prispevkom EU.

V skladu s sklepom so naloge sekretariata Eureka pri izvajanju programa Eurostars-2 vključevale:

² Čeprav v okviru programa ni novih razpisov, se bodo projekti, ki jih podpira program, in z njimi povezana dodatna plačila nadaljevali do leta 2025.

³ Evropska komisija, Generalni direktorat za raziskave in inovacije, Shaton, M., Pando, E., Vicini, I. et al., *Interim evaluation of the Eurostars-2 Joint Programme (Vmesna ocena skupnega programa Eurostars-2)*, Urad za publikacije, 2017, <https://data.europa.eu/doi/10.2777/357102>.

⁴ Evropska komisija, Generalni direktorat za raziskave in inovacije, *Eurostars-2 final evaluation – Evaluation study of the European Framework Programmes for Research and Innovation for an innovative Europe (Končna ocena programa Eurostars-2 – ocenjevalna študija evropskih okvirnih programov za raziskave in inovacije za inovativno Evropo)*, Urad za publikacije Evropske unije, 2023, <https://data.europa.eu/doi/10.2777/333838>.

⁵ COM(2015) 479 – Končna ocena skupnega programa Eurostars (2008–2013).

⁶ [Domača stran – Eureka \(eurekanetwork.org\)](https://eureka-network.org/).

- pripravo letnega proračuna razpisov in njihove osrednje organizacije (npr. preverjanje upravičenosti, ocenjevanje in razvrščanje prijav);
- zbiranje informacij nacionalnih organov financiranja za prenos prispevka Unije;
- promocijske dejavnosti;
- poročanje skupini na visoki ravni programa Eurostars-2⁷ in Komisiji o programu Eurostars-2.

Vmesna ocena programa Eurostars-2, opravljena leta 2017, je bila podlaga za oceno učinka pobude evropskega partnerstva za inovativna MSP, ki jo podpira program Obzorje Evropa in ki je naslednica programa Eurostars-2. V oceni je izpostavljeno, da so glavne koristi programa Eurostars njegove nišne značilnosti, kot so pristop od spodaj navzgor, močna nadnacionalna osredotočenost ter delitev dela med osrednjo strukturo in decentraliziranimi strukturami nacionalnih organov financiranja. Upravičencem omogoča tudi, da v dveh letih po zaključku projektov uvedejo nove proizvode na trg, MSP pa, da pridobijo sredstva brez predhodnih izkušenj z nadnacionalnim sodelovanjem na področju raziskav in inovacij.

Po drugi strani pa je bilo v vmesni oceni poudarjeno, da so se zaradi decentralizirane strukture roki za dodelitev sredstev izkazali za zelo raznolike, neusklajenost postopkov pa je pogosto ovirala nemoteno izvajanje programa. Majhno število aktivnih sodelujočih držav in neenakomerna koncentracija⁸ upravičencev v njih so omejili učinek programa. Določena stopnja negotovosti se je pokazala pri pridobivanju sredstev za izbrane projekte, če so prispevek sodelujočih držav izčrpali drugi projekti.

3. UGOTOVITVE KONČNE OCENE IN PRIPOMBE

3.1 Metodologija in omejitve ocenjevanja

Končna ocena programa Eurostars-2 temelji na ugotovitvah zunanje študije, ki vključuje dve študiji primerov na podlagi podatkov, zbranih z anketami, ter približno 30 razgovorov z udeleženci programa in širšim krogom deležnikov (vključno z upravičenci, nacionalnimi organi financiranja, sekretariatom Eureka in službami Komisije), dopolnjenih s statističnimi podatki o programu Eurostars-2, ki jih je zagotovil sekretariat Eureka. Na poziv k predložitvi dokazov, objavljen septembra 2022, je odgovorilo 62 subjektov iz devetih različnih držav in v veliki meri potrdilo ugotovitve, pridobljene iz razgovorov z deležniki.

Zbrani podatki o spremljanju med drugim vključujejo podatke o številu prijav za vsak razpis za zbiranje predlogov, državah izvora prosilcev, številu financiranih projektov za vsak razpis, skupnem proračunu projektov za vsak razpis, sestavi konzorcija za obdobje financiranja 2014–2020, vseh odobrenih projektih programa Eurostars-2, proračunu, za katerega so bile prevzete obveznosti za vsako sodelujočo in partnersko državo za vsak razpis ter prispevku EU, za katerega so bile prevzete obveznosti, času do sklenitve pogodbe po državah za razpise št. 1–15 ter letnih poročilih programa Eurostars-2 za obdobje 2014–2021.

⁷ Skupina na visoki ravni programa Eurostars-2 je organ, pristojen za nadzor izvajanja skupnega programa Eurostars-2, zlasti za odobritev operativnih postopkov za njegovo izvajanje, odobritev načrtovanja in proračuna razpisov ter odobritev prednostnega seznama projektov Eurostars-2, ki se bodo financirali.

⁸ Več kot polovica vseh sodelujočih MSP na področju raziskav in razvoja prihaja iz devetih sodelujočih držav: Nemčije, Nizozemske, Združenega kraljestva, Francije, Španije, Danske, Švice, Švedske in Norveške.

Ker je v času ocenjevanja še vedno potekala približno polovica projektov programa Eurostars-2, so spoznanja iz končnih poročil večinoma vzeta iz razpisov za zbiranje predlogov št. 1–5, katerih projekti so zaključeni.

Zaradi pomanjkanja podrobnejših informacij in podatkov o končnih rezultatih projekta in učinkih projektov Eurostars-2 so v to končno oceno vključena predvsem spoznanja iz razgovorov in teoretičnih raziskav, ki dajejo le omejene informacije o dejanskih rezultatih in učinkih. Čeprav je sekretariat Eureka spremenil svoj sistem spremljanja kot odziv na vmesno oceno (2017), v kateri je bilo ugotovljeno, da podatkovna zbirka sekretariata Eureka ni dovolj natančna in ne vsebuje najnovejših informacij, v času končne ocene (2022) še ni bilo mogoče oceniti, ali sta se z novim spremljanjem izboljšali pravočasnost in razpoložljivost podatkov, zlasti zaradi tekočih sprememb informacijskega sistema sekretariata Eureka.

Kljub temu se pričakuje, da se bodo zaradi sprememb informacijskih sistemov, zamenjave osebja in jasnejših smernic v sporazumu o projektu izboljšale razmere v programu, ki je nasledil program Eurostars-2, za katerega veljajo obveznosti poročanja v zvezi s sofinanciranimi partnerstvi v okviru programa Obzorje Evropa, pri čemer je večji poudarek na učinku.

Delovni dokument služb Komisije, priložen temu poročilu⁹, vsebuje dodatne podrobnosti o oceni.

3.2 Ugotovitve končne ocene

Na podlagi omejenih razpoložljivih podatkov so ključne ugotovitve iz končne ocene programa Eurostars-2 v skladu z merili za ocenjevanje iz smernic za boljše pravno urejanje¹⁰ naslednje:

Učinkovitost izvajanja

Med letom 2014 in koncem leta 2021 je bilo izvedenih 15 skupnih razpisov (vsaj dva letno), na katere je prispelo 5 891 predlogov projektov. Financiralo se je 1 546 projektov. Glavni upravičenci programa Eurostars-2 so bila MSP, ki se ukvarjajo z raziskavami in razvojem (66 %)¹¹, od katerih jih 30 % pred sodelovanjem v programu Eurostars-2 ni imelo predhodnih izkušenj z mednarodnim sodelovanjem. To je bil privlačen program financiranja z visoko stopnjo uspešnosti (27 %) za MSP, od katerih so številna prvič zaprosila za sredstva EU in ne za sredstva iz nacionalnih ali regionalnih programov financiranja.

Program Eurostars-2 **deluje učinkovito**, pri izvajanju letnih delovnih programov in razpisov pa ni bilo zamud. Edinstvenost programa temelji na financiranju nadnacionalnih skupnih projektov, ki jih vodijo MSP, ki se ukvarjajo z raziskavami in razvojem. V primerjavi s programom Eurostars-1 so bila nacionalna pravila financiranja dodatno usklajena, upravni postopki pa so se pospešili. Čas do sklenitve pogodbe se je na primer v fazi izvajanja programa Eurostars-2 znatno skrajšal in dosegel povprečno trajanje 6,6 meseca. Kljub temu med sodelujočimi državami še vedno obstajajo velike razlike. Člani konzorcija za posamezen projekt so se srečevali z različnimi pravili za prijavo glede na svojo državo izvora,

⁹ SWD(2024) 470.

¹⁰ https://commission.europa.eu/law/law-making-process/planning-and-proposing-law/better-regulation/better-regulation-guidelines-and-toolbox/better-regulation-toolbox_sl.

¹¹ Prejemniki preostalih sredstev so drugi deležniki, kot so raziskovalne in tehnološke organizacije.

zagotavljanje nepovratnih sredstev pa je bilo odvisno od razpoložljivosti nacionalnih sredstev. Čeprav je centralizirani **postopek ocenjevanja** prijav dobro strukturiran, mu prosilci včasih očitajo nepreglednost. Po mnenju udeležencev razgovorov so lahko zaradi zapletenih postopkov prijave potrebne storitve zunanjih podjetij, ki pomagajo pri postopku prijave in pripravi same prijave.

Kar zadeva **proračunska sredstva, za katera so bile prevzete obveznosti** v obdobju 2014–2020, je skupni javni proračun programa Eurostars-2 znašal 1,14 milijarde EUR iz letnih delovnih načrtov. EU je za financiranje projektov namenila 287 milijonov EUR (33,3 %), preostalih 856 milijonov EUR (66,6 %) pa so z nacionalnimi finančnimi sredstvi zagotovile države, ki sodelujejo v programu Eurostars-2. Vendar sredstva niso bila v celoti porabljena, saj rezultati ocene ne ustrezajo razpoložljivemu nacionalnemu financiranju za posamezen razpis. Na podlagi omejenih razpoložljivih podatkov obstaja precejšnje neskladje med predhodno dodeljenim proračunom in dejansko zagotovljenimi finančnimi sredstvi. To je nekoliko ublažila uvedba dodatnega razpisa zaradi COVID-19, pri katerem so se uporabila neporabljena sredstva. Po tem dodatnem razpisu so samo neporabljena sredstva Unije med trajanjem programa znašala 31,4 milijona EUR, kar pomeni 10,9 % prevzetih obveznosti EU.

Zneski nepovratnih sredstev, za katera so bile prevzete obveznosti v 33 sodelujočih državah in štirih dodatnih partnerskih državah nečlanicah EU, so se med posameznimi državami precej razlikovali. Medtem ko so najvišje zneske nepovratnih sredstev dodelile Nemčija (112 milijonov EUR), Nizozemska (102 milijona EUR) in Francija (74 milijonov EUR), pa Grčija ni dodelila nobenih nepovratnih sredstev. Pet držav (Nemčija, Nizozemska, Francija, Švedska in Norveška) in štiri partnerske države nečlanice EU¹² so prevzele obveznosti za skoraj polovico vseh predvidenih sredstev nacionalnih proračunov (približno 49 %). Kot je navedeno v študiji primera o različni udeležbi, zaradi zasnove programa obstaja močna povezava med dodelitvijo proračunskih sredstev in sodelovanjem na nacionalni ravni. Medtem ko so nekatere sodelujoče države ponujale podpirne storitve in promocijske dejavnosti, ki so povečale prepoznavnost programa Eurostars-2 na nacionalni ravni, drugi nacionalni organi financiranja niso imeli finančnih in človeških virov za promocijo programa na nacionalni ravni, kar je povzročilo neenako raven prepoznavnosti programa med sodelujočimi državami. Prav tako je bila ključna pomanjkljivost, ugotovljena v vmesni oceni, negotovost pri pridobivanju sredstev za izbrane projekte, če so prispevke sodelujočih držav izčrpali višje uvrščeni projekti. Zaradi pomanjkanja informacij in podatkov, predloženih za končno oceno, tega vidika ni bilo mogoče v celoti preučiti. Ker pa se izbirni postopek za partnerstvo od vmesne ocene ni spremenil, ni mogoče izključiti, da se je ta težava nadaljevala v celotnem obdobju izvajanja programa Eurostars-2.

V zunanji oceni je izpostavljena vloga **sekretariata Eureka** za uspešno izvajanje programa, in sicer zaradi njegove široke mednarodne mreže in zbirke podatkov o strokovnjakih s širokim znanjem na različnih tehnoloških področjih. Vendar sekretariat Eureka do ocenjevanja ni zagotovil podrobnejših informacij o spremljanju rezultatov projektov in poročanju o njih, zato ni bilo mogoče opraviti celovite ocene učinkov programa niti učinkovitosti njegovega izvajanja.

Uspešnost in učinek

Program je temeljil na pristopu od spodaj navzgor brez vnaprej določenega tematskega ali tehnološkega poudarka. Zato so podprti projekti zajemali različna tehnološka področja. Velik

¹² Švica, Južna Koreja, Kanada in Južna Afrika.

poudarek je bil na bioloških znanostih in tehnologijah (35 % projektov), sledile pa so jim elektronika, informacijska tehnologija in telekomunikacijske tehnologije (22 % projektov).

Glede na razpoložljive informacije se zdi, da je imel program Eurostars-2 pozitiven učinek. Ker je v času ocenjevanja še vedno potekala približno polovica projektov, sistem spremljanja in poročanja pa ni omogočal ustreznega sledenja rezultatom, **ni bilo mogoče oblikovati podrobnih zaključkov o končnih rezultatih projektov in njihovem učinku**. Na splošno so upravičena MSP poročala, da so bila uspešna pri razvoju novih patentov in prototipov ter da so po zaključku projektov prejela zasebne naložbe. Najbolj trženi rezultati so bili proizvodi (53 %), sledili pa so jim storitve (28 %) in postopki (19 %). Rezultati projektov so se večinoma tržili v Evropi, pa tudi v Severni Ameriki in Aziji.

Ustreznost in skladnost

Na podlagi razpoložljivih informacij ter prispevkov nekaterih upravičencev in deležnikov za zunanjo oceno se program Eurostars-2 šteje za **ustrezen** podporni program za MSP v evropskem raziskovalnem prostoru, ki različnim vrstam organizacij omogoča sodelovanje z mednarodnimi partnerji, in sicer na podlagi nacionalnega financiranja, ki ga zagotavljajo njihovi nacionalni organi financiranja kot nacionalne kontaktne institucije. Za MSP je bil program Eurostars-2 pomembna priložnost za prvo mednarodno sodelovanje. Program Eurostars-2 je ponudil priložnost za okrepitev odnosov s partnerji konzorcija ter za odkrivanje novih mednarodnih trgov in stikov ter sodelovanje z njimi. MSP z omejenimi viri za raziskave in inovacije so imela prek programa možnost sodelovati z drugimi podjetji in razvijati novo intelektualno lastnino ter izkoriščati spretnosti, ki v njihovih matičnih državah niso na voljo.

Deležniki, s katerimi so bili opravljeni razgovori, so program Eurostars-2 dojemali kot ustrezen podporni program za odpravo obstoječih pomanjkljivosti trga, povezanih s pomanjkanjem inovacijskih zmogljivosti MSP zaradi stopnje prevzemanja tveganja in potrebnih sredstev. V zvezi s tem je bila podpora programa Eurostars-2 pomembna za MSP pri nadaljnjem razvoju njihovih inovativnih proizvodov, postopkov in/ali storitev z nadnacionalno izmenjavo znanja. Program je ponudil možnost, da se začne proces sodelovalnega učenja z uspešnimi mednarodnimi partnerji, ki na regionalni ali nacionalni ravni sicer ne bi bil na voljo. Upravičenci, s katerimi so bili opravljeni razgovori, so poudarili, da je bil tudi znesek nepovratnih sredstev na splošno višji kot na nacionalni ali regionalni ravni za podobne dejavnosti.

4. SKLEPNE UGOTOVITVE

Ciljna skupina in področje uporabe programa

Na podlagi razpoložljivih podatkov se program Eurostars-2 šteje za ustrezen podporni program za razvoj novih in inovativnih proizvodov, postopkov in storitev v MSP, ki MSP, ki niso seznanjena z mednarodnim financiranjem, omogoča pridobiti prve izkušnje v sodelovanju s partnerji zunaj njihove države. Tehnološka odprtost in pristop od spodaj navzgor veljata za eno glavnih prednosti programa. Geografska odprtost in možnost sodelovanja s partnerskimi organizacijami iz širokega nabora 33 sodelujočih držav in štirih dodatnih partnerskih držav nečlanic EU sta ena od dodanih vrednosti programa Eurostars-2 v primerjavi z regionalnimi ali nacionalnimi programi financiranja, ki imajo pogosto tudi nižje stopnje financiranja. Vse večje število prijav med 15 razpisi za zbiranje predlogov kaže na pomen programa za ciljne skupine.

Upravljanje in vodenje

Med sodelujočimi in partnerskimi državami so velike razlike v stopnji prijav in udeležbe. Pet držav in štiri partnerske države nečlanice EU so prevzele obveznosti za skoraj polovico vseh predvidenih sredstev nacionalnih proračunov. To je v veliki meri mogoče pojasniti z zasnovo programa, kar pomeni, da proračunska sredstva, dodeljena na nacionalni ravni, močno vplivajo na število projektov, financiranih z upravičenci iz določene države. Države, ki zagotavljajo največji prispevek, imajo največ udeležencev. Kljub visoki stopnji uspešnosti (27 %) sredstva niso bila v celoti porabljena, saj rezultati ocenjevanja niso mogli ustrezati razpoložljivim nacionalnim sredstvom za posamezen razpis, zato je bil objavljen tudi dodaten razpis za uporabo teh sredstev. Na splošno ugotovitve iz končne ocene kažejo, da je upravljanje programa Eurostars-2 s strani sekretariata Eureka zapleteno, vendar gre za ustrezno strukturo upravljanja skupaj z nacionalnimi organi financiranja, prilagojeno potrebam programa.

Učinki in rezultati projektov Eurostars-2

Zaradi pomanjkanja podrobnejših informacij o končnih rezultatih in učinkih projektov Eurostars-2 v času končne ocene so vanjo vključena le spoznanja iz razgovorov, teoretičnih raziskav in omejenega števila poročil o vplivih na trg. Pričakuje se, da se bodo zaradi sprememb informacijskih sistemov, zamenjave osebja in jasnejših smernic v sporazumu o projektu razmere v programu, ki je nasledil program Eurostars-2, za katerega veljajo obveznosti poročanja v zvezi s sofinanciranimi partnerstvi v okviru programa Obzorje Evropa, izboljšale, pri čemer je večji poudarek na učinku. Kar zadeva izvajanje in rezultate projektov, je iz omejenega števila razgovorov z upravičenci razvidno, da so udeleženci projektov Eurostars-2 uspešni pri razvoju novih postopkov, proizvodov ali storitev in pridobivanju zasebnih naložb po zaključku projekta.